

Vyzýváme k diskusi* o možnostech sociologického poznání v procesu přestavby

Vedením KSČ jsou v procesech přestavby a demokratizace naší společnosti formulovány — zejména ve spojení s ideologickou činností — kvalitativně nové úkoly společenských věd.

Významnou složku ideologické činnosti představuje teoretická práce. I ve vztahu k marxisticko-leninské sociologii se stává aktuální stanovisko generálního tajemníka strany, že „...naše společenské vědy dosud neplní dostatečně svoje poslání. Nedávají zdůvodněné návrhy, doporučení k řešení nazarých otázek, jsou málo iniciativní, neaktivizují dostatečně vědomí lidí, mnohdy pracují odtržené od života. Někdy se nám zdá, jako by mnozí společenskovědní pracovníci byli zaskočeni politikou přestavby. Jak jinak si vysvětlit, že existuje tak málo ekonomických, filozofických, ale i například sociologických prací zabývajících se současností, o něž by bylo možné se skutečně opřít při koncipování politických rozhodnutí. ... Některé otázky našeho dalšího rozvoje jsme proto nuceni dnes řešit v podstatě empiricky, což pochopitelně s sebou přináší i možná rizika“ (M. Jakeš v projevu na aktivu VŠP ÚV KSČ. Rudé právo 14. 4. 1988, s. 3).

Ve snaze více a efektivněji působit na proces přestavby a demokratizace, přispět ke koncipování a prosazení nových politických rozhodnutí, ke komplexní, kauzální analýze stavu a tendencí vývoje naší společnosti, otevíráme na stránkách časopisu *diskusi k možnostem sociologického poznání*.

Široká sociologická veřejnost tu bude mít příležitost se vyjádřit ke všem otázkám, které směřují *k efektivnějšímu vstupu sociologie do praxe, k využití a uplatnění sociologického poznání v procesech přestavby a demokratizace života naší společnosti*.

Uvědomujeme si, že nemalým handicapem této diskuse budou neúměrně dlouhé vydavatelské lhůty. Proto se budeme snažit urychleně a přednostně do nejbližších čísel zařadit zejména kratší příspěvky. Chceme dát slovo všem těm, kteří jako sociologové mají co říci k tomu nejdůležitějšímu: *jak poznávat kauzální, hlubinné souvislosti věcí a jevů, jak hledat a ukazovat řešení problémů doby a rýsovat alternativy dalších prognóz*.

Konkrétní analýza a dialog — to je i pro nás cesta a předpoklad obnovení tvůrčího ducha marxisticko-leninského myšlení.

Redakční rada a redakce Sociologického časopisu se těší na Vaši spolupráci.

Prof. PhDr. Karel Rychtařík, DrSc.
vedoucí redaktor Sociologického časopisu ČSAV

Diskutujeme o možnostech sociologického poznání

Extenzivní metody řízení ekonomických a sociálních procesů nezakládaly, jak známo, potřebu systematických analýz tak závažných sociálních jevů, jako je

*) Texty diskuse nejsou odborně posuzovány ani redakčně upravovány.

například rozvoj iniciativy lidí, stabilita v zaměstnání, podnikavost vedoucích pracovníků, zájem lidí o ty či ony výrobky na trhu, hodnotový systém mladých pracovníků apod. Intenzivní vztah ke zdrojům vyvolává naopak nutnost zvýšení pozornosti k subjektu, tedy i stálou potřebu co nejpresnějšího poznávání podmínek růstu aktivity lidí. Vždyť stane-li se podnik závislý na jejich výkonech, na výstupech a kvalitě těchto, na prodejnosti vlastních výrobků, na zájmu o jim poskytované služby atd., tu mu nezbytně musí záležet na výkonu každého pracovníka, na jeho vztahu k práci a kvalitě této (tedy i na odpovídající kvalifikaci), jeho iniciativě (tedy i na motivaci), jeho inovačním a tvůrčím myšlení (tedy i na sociálním klimatu v pracovním kolektivu), jeho stabilizaci (tedy i na pracovních podmínkách, spokojenosti v práci, ano i na řešení konfliktů, jež často vedou k fluktuaci) atd. atd. Růst úlohy subjektu v podmínkách přestavby není nějakým módním heslem, nýbrž výrazem objektivních procesů probíhajících v ekonomice a v celé společnosti.

Jak je zřejmé, praxe tak klade celou řadu naléhavých otázek společenským vědám, sociologii nevyjímaje. Naléhavost dává naší práci rozměr časový, závažnost těchto otázek pak rozměr vědecké serióznosti, neboť plně platí slova generálního tajemníka ÚV KSČ soudruha M. Jakeše, že „empirická řešení pochopitelně s sebou přinášejí i možná rizika“ (*Naléhavě potřebujeme hluboké teoretické poznatky*. Projev M. Jakeše na aktivu VŠP ÚV KSČ. Rudé právo 14. 4. 1988).

Z hlediska našeho oboru lze říci, že sociografické, popisné a povrchně empirické práce by nebyly s to splnit očekávání decizních orgánů a dříve či později by vedly k pochybnostem o možnostech sociologie jako vědy. Náročnost naší práce v příštích letech je proto dána nezbytností spojení obou hledisek: maximálně urychlit výzkum nejzávažnějších otázek přestavby při nesmlouvavém požadavku jejich vědeckosti. Za současného stavu sociologické fronty u nás (počtu a kvalifikaci sociologů, zaměření a vybavení pracovišť atd.) je tento úkol řešitelný jen soustředěním sil na skutečně nejaktuálnější problémy, a dále výrazným posílením vědecké integrace v rámci socialistických zemí, na prvním místě integrace s mohutnou sociologickou frontou SSSR.

Základní směry, na něž je nutno soustředit pozornost a síly k urychlenému řešení problémů, formuloval již XVII. sjezd KSČ a dále 5. a 9. zasedání ÚV KSČ. Výslovně na ně pak upozornil v citovaném projevu generální tajemník ÚV KSČ Miloš Jakeš, když řekl: „Základním faktorem urychlení sociálně ekonomického rozvoje je co nejširší aktivizace všech tvůrčích schopností pracujících“ (tamtéž).

Pro tuto aktivizaci má nepochybně podstatný význam přesná formulace cílů a perspektiv společenského pohybu. Předpokladem této je existence maximálně přesných prognóz. Je-li základním bitevním polem dneška ekonomika, tu jistě jednou z nejvýznamnějších front je zkoumání sociálních podmínek pracovní aktivity lidí, nové úlohy pracovních kolektivů, včetně jejich samosprávy. V této souvislosti vystupuje do popředí proces demokratizace, a tedy i veřejného mínění, jehož znalost je při potřebě diferencovaného řízení různých sociálních skupin stále více podmínkou vědeckosti tohoto řízení.

Sociální skupinou objektivně nejvíce spjatou s budoucností naší společnosti je mládež. Čím přesnější bude sociologický obraz jejího vývoje, dynamiky jejích skupin, tím účinnější bude i řešení nemalých problémů naší mladé generace i její žádoucí plné zapojení do procesů přestavby. Uvážíme-li například, že se v souvislosti s rozvojem vědy a techniky do r. 2000 bude rekvalifikace týkat asi 1 miliónu našich pracujících, tu je zřejmý rozsah sociálních problémů v příštím desetiletí, problémů, které budou záležitostí především mladé generace.

Krátký příspěvek si přirozeně nemůže klást za cíl ani jen vypočíst závažné problémy rozvoje naší společnosti, vyžadující angažovanou účast naší sociologie. Ostatně i v tomto směru je třeba docenit iniciativu Sociologického časopisu, že dává možnost vyjádřit se k orientaci této vědecké fronty v období přestavby naší společnosti širokému okruhu nejen sociologů, ale i představitelů praxe a jiných vědních oborů.

Závěrem bych ještě rád podtrhl význam myšlenky z projevu soudruha Jakeše, týkající se mladých pracovníků, neboť je vysoce aktuální i pro sociologii. Soudruh Jakeš vyslovil požadavek, „aby se vědecké práci v přírodních, technických i společenských vědách věnovali ti nejlepší absolventi vysokých škol“ (tamtéž). Dlouholetá pedagogická praxe v oborech sociologie a sociální psychologie na vysokých školách mi umožňuje konstatovat, že mladí posluchači mají značný zájem o tyto obory. A přesto nelze říci, že by příliv talentů na studium a poté i pro práci v této profesi byl vyřešen. Důvodů je celá řada a jejich rozbor by přesáhl rozsah tohoto příspěvku. Konstatujme jen, že například dodnes není vyřešen statut podnikového sociologa. Snad by jednou měl být realizován i seriózní výzkum atraktivnosti společenských věd pro mladého pracovníka — a jedním z jeho oddílů by měl být i zájem o práci v oboru sociologie.

Náročnost požadavků praxe je vždy zárukou i urychlení rozvoje vědy. Všestranná angažovanost ve prospěch rozvoje socialistické společnosti je smyslem existence marxistické sociologie.

*Prof. RSDr. Jaroslav Kohout, DrSc.,
člen korespondent ČSAV
Vysoká škola ekonomická, Praha*

Úkoly a možnosti sociologického poznání

Diskuse k možnostem sociologického poznání může přinést podněty pro další práci tehdy, vyjdeme-li z reálného stavu jeho současného vývoje a podmínek, v nichž sociologové pracují. Celý vývoj, práce a výsledky všech společenských věd potvrzují, že tyto vědy a politická praxe tvoří spojené nádoby, že se nejen vzájemně ovlivňují, ale spoluvytvářejí systém podmínek svého rozvoje. Tak tomu bylo již na samém počátku intenzivního rozvoje marxisticko-leninské sociologie v šedesátých letech a tak je tomu i v současné etapě realizace politiky přestavby.

Na konci padesátých let v souvislosti se splněním úkolů budování základů socialistické společnosti, v etapě, kdy začala socialistická společnost fungovat na svých vlastních základech, bylo nezbytné posílit a zdokonalit připravenost subjektu řízení o hlubší poznání společenských procesů a o poznání specifického vlivu sociální sféry (sociální struktury vztahů, institucí apod.) na ekonomickou, politickou, ale i kulturní oblast. Z toho vyplývala objektivní potřeba sociologického zkoumání společenských procesů. Objektivní nezbytnost rozvoje sociologického poznání však u nás v krizovém období šedesátých let neprobíhala optimálně a krátkodobá intenzivní činnost sociologie byla poznamenána teoreticko-metodologickými deformacemi s výraznými politickými důsledky. Tuto situaci zhodnotil dokument *Vývoj, současný stav a úkoly společenských věd v Československé socialistické republice*, projednaný předsednictvem ÚV KSČ dne 3. 5. 1974.

Další práce na úseku rozvoje marxistické sociologie se v období sedmdesátých a osmdesátých let rozvinula v nové společenské situaci. Soustředila se na překonání teoretických a metodologických vlivů nemarxistických sociolo-